

HAL
open science

Юридические факты в механизме прекращения гражданских имущественных отношений

Anatoliy Kostruba

► To cite this version:

Anatoliy Kostruba. Юридические факты в механизме прекращения гражданских имущественных отношений. Law. Ministry of Education and Science of Ukraine, 2015. Ukrainian. ⟨NNT : ⟩. ⟨tel-02565353⟩

HAL Id: tel-02565353

<https://hal.science/tel-02565353v1>

Submitted on 28 Jul 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire HAL, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

HAL Authorization

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

КОСТРУБА АНАТОЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.13

**ЮРИДИЧНІ ФАКТИ В МЕХАНІЗМІ ПРИПИНЕННЯ
ЦИВІЛЬНИХ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право; цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Кузнєцова Наталія Семенівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Васильєва Валентина Антонівна,
Юридичний інститут
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника, директор,
завідувач кафедри цивільного права

доктор юридичних наук, доцент,
член-кореспондент НАПрН України
Погрібний Сергій Олексійович,
Приморський районний суд м. Одеси,
заступник голови суду

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Стефанчук Руслан Олексійович,
Національна академія прокуратури України,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Захист відбудеться 26 березня 2015 року об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського 23-А.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського 23-А.

Автореферат розісланий «_____» _____ 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Такі фундаментальні категорії юриспруденції, як норми права, правовідносини, юридичні факти, суб'єктивні цивільні права та юридичні обов'язки, завжди посідали вагоме місце у цивільному праві та у вітчизняній правовій системі, адже, по суті, саме ці правові явища забезпечують її існування та ефективне функціонування. Ці правові засоби мають системний характер. Кожен правовий феномен характеризується часом свого виникнення, реалізації і припинення. Динаміка його розвитку відображена у відповідних стадіях правового регулювання цивільних майнових відносин і забезпечується певним правовим механізмом. У загальному вигляді саме механізм правового регулювання суспільних відносин сприяє їх виникненню і становленню, дозволяє налагодити правові зв'язки між окремими суб'єктами соціуму, наділити їх правами та покласти на них обов'язки, визначити їх розвиток і забезпечити припинення.

Проблема припинення правовідносин у теорії цивільного права України має особливе значення. Фактично правоприпинення містить в собі той «згусток правової енергії», який внаслідок акумулювання правостановлення і правореалізації цивільних майнових відносин сприяє досягненню мети правового регулювання—впорядкування суспільних відносин.

Водночас можна констатувати, що питання припинення цивільних прав та юридичних обов'язків розглядається в контексті прикладної юриспруденції, у зв'язку з чим загальні теоретичні засади припинення правовідносин залишаються малодослідженими. В той же час, в умовах взаємодії теорії цивільного права та практики правореалізації, фундаментальні проблеми правового регулювання цивільних майнових відносин потребують власної правової реабілітації.

У структурі Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), який складається із шести книг, нормативні положення виникнення правовідносин, а також їх реалізації закріплені в кожній з них. У свою чергу, правові проблеми припинення цивільних прав і обов'язків не знайшли свого детального відображення в ЦК України. Положеннями ЦК України врегульовані переважно спеціальні випадки такого правоприпинення (підстави для припинення правоздатності фізичної особи передбачені статтею 25 ЦК України, підстави для припинення юридичної особи – статтею 104 ЦК України тощо). Таким чином, практика правореалізації має неоднорідний характер, не базується на міцному науковому фундаменті, а відтак, – не враховує закономірності процесів та умов припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин.

Потребує свого наукового вирішення проблема результативної дії механізму припинення цивільних майнових відносин як невід'ємної складової механізму правового регулювання суспільних відносин. У зв'язку з цим питання юридичної сутності, а також місця і ролі правоприпиняючих юридичних фактів у забезпеченні дієвості цього механізму мають важливе наукове значення.

Науково-теоретичну базу дослідження правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин складають праці вітчизняних і зарубіжних правників, а саме: М. М. Агаркова, Ч. Н. Азімова, М. Г. Александрова, С. С. Алексеєва, В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, Т. М. Вахонєвої,

В. В. Вітрянського, В. Г. Балдіної, М. Д. Гнатюк, А. Б. Гриняка, В. І. Даніліна, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, О. М. Ерделевського, А. М. Завального, Р. Д. Зоркольцева, Ю. О. Заїки, О. С. Іоффе, В. Б. Ісакова, Г. В. Кикотя, В. М. Коссака, О. О. Кота, О. В. Кохановської, О. О. Красавчикова, В. Г. Красовської, Н. С. Кузнецової, О. Г. Ломідзе, В. В. Луця, Р. А. Майданика, О. В. Петришина, К. П. Победоносцева, С. О. Погрібного, С. І. Реутова, М. О. Рожкової, З. В. Ромовської, А. О. Сироткіної, Л. В. Солодовник, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, В. Д. Чернадчука, Я. М. Шевченко, В. Л. Яроцького та ін.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України «Шляхи вдосконалення відносин власності в Україні» (номер державної реєстрації № 0113U001117).

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у вирішенні проблеми визначення механізму правоприпинення цивільних майнових відносин, його елементів, значення кожного з них у процесі припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин у цілому, а також у встановленні особливостей дії правоприпиняючих юридичних фактів у ньому.

Виходячи з мети дослідження, поставлені такі задачі:

- обґрунтувати доктринальні аспекти виникнення, розвитку та припинення цивільних прав і юридичних обов'язків, ступінь наукової дослідженості та перспективи розгляду цієї проблематики;
- розкрити сутність правового регулювання цивільних майнових відносин, проаналізувати його стадії, встановити місце та роль правоприпинення в ньому;
- визначити правову природу механізму правоприпинення як невід'ємної складової механізму правового регулювання цивільних майнових відносин;
- розкрити зміст елементного складу та особливості функціонування механізму припинення цивільних майнових відносин;
- сформулювати поняття правоприпиняючих юридичних фактів, встановити їх ознаки, властивості, визначити їх місце у механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин;
- провести класифікацію правоприпиняючих юридичних фактів та визначити їх місце в системі юридичних фактів;
- визначити правові засоби встановлення правоприпиняючих юридичних фактів та юридичні наслідки їх настання;
- розкрити особливості дії регулятивних і компенсаційних правоприпиняючих юридичних фактів у речових та зобов'язальних правовідносинах у механізмі припинення цивільних майнових відносин;
- дати характеристику особливостей правочинів зі скасувальною умовою та визначити порядок дії відповідного механізму правоприпинення;
- виявити види дефектності механізму правового регулювання цивільних майнових відносин та його елементів, умови їх виникнення;
- встановити наслідки дефектності юридичних фактів;

– визначити особливості захисту прав та законних інтересів учасників дефектних правочинів.

Об'єктом дослідження виступають цивільні майнові відносини, що охоплюються дією механізму правоприпинення.

Предметом дослідження є правоприпиняючі юридичні факти в цивільних майнових правовідносинах, відповідні нормативно-правові, практичні та доктринальні аспекти механізму припинення цивільних прав і обов'язків у межах загальної результативної дії механізму правового регулювання цивільних майнових відносин.

Методи дослідження, що використовувалися в процесі здійснення дисертаційного дослідження, обрані відповідно до мети і задач дослідження, з урахуванням його об'єкта та предмета.

Автором використано загальнонаукові методи пізнання (історичний, формально-логічний, системно-структурний, системно-порівняльний, метод аналізу) та спеціальні методи, що використовуються в юридичній науці (порівняльно-правовий, формально-юридичний, спеціально-правовий).

Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонауковий діалектичний метод. До спеціальних наукових методів необхідно віднести: порівняльно-правовий метод (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 5.2); конкретно-історичний метод, який дозволив дослідити етапи розвитку вчення про юридичні факти з часів Стародавнього Риму і до сьогодні (підрозділи 1.1 та 2.2); за допомогою структурно-функціонального методу, методів класифікації та групування було класифіковано і досліджено механізм правового регулювання, механізм правоприпинення, правоприпиняючі юридичні факти, їх ознаки, наслідки, способи встановлення, підстави припинення прав і обов'язків, а також дефекти юридичних фактів, місце юридичних фактів у механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин (підрозділи 1.2, розділи 2–4, підрозділ 5.3); соціологічний метод було застосовано для обґрунтування нормотворчих засобів встановлення правоприпиняючих юридичних фактів і можливих прорахунків у їх використанні, які призводять до виникнення «мертвих» норм права (підрозділ 3.3).

За допомогою герменевтичного методу розкрито такі категорії цивільного законодавства України як правоприпинення (підрозділ 1.3), правоприпиняючий юридичний факт (підрозділ 2.1); психологічний метод дозволив встановити критерії розмежування правоприпиняючих юридичних актів і вчинків на підставі дослідження спрямованості і форми волі учасників правовідносин на наслідок їх дій (підрозділ 2.3), об'єктивний та суб'єктивний порядки правоприпинення правочину зі скасувальної умови (підрозділ 4.3).

Метод моделювання застосовано для побудови моделей співвідношення механізмів правового регулювання цивільних майнових відносин та механізму правоприпинення (підрозділ 1.3), фактичних і юридичних наслідків правоприпиняючих юридичних фактів (підрозділ 3.1) тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у сучасній науці цивільного права України комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем дії механізму припинення цивільних майнових відносин через призму механізму правового регулювання суспільних відносин, в

якому на доктринальному рівні обґрунтовано особливі риси правоприпиняючих юридичних фактів у забезпеченні результативної дії відповідного механізму правоприпинення. Найбільш значущими результатами та теоретичними висновками, що мають наукову новизну та виносяться на захист, є такі:

Уперше:

1. Визначено поняття правоприпинення, яке в дисертації розглядається як сукупність способів та юридичних засобів досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин у виді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин у цілому.

2. Обґрунтовано місце правоприпинення в правовому регулюванні цивільних майнових відносин. Факт виконання програми, передбаченої нормами права, є моментом завершення реалізації права – його припинення як способу досягнення очікуваного правового результату. Правоприпинення в такому контексті є завершальним етапом правореалізації.

Неможливість досягнення мети правового регулювання внаслідок дефектності юридичних фактів у стадії правореалізації призводить до зміни його структури, появи нової стадії правового регулювання цивільних майнових відносин – стадії правоприпинення. На цій стадії здійснюється коригування правової моделі поведінки суб'єктів права до фактичних наслідків, що мають місце, з метою впорядкування елементів рівнів у системі за рахунок внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на неї. У такий спосіб компенсується структурна дефектність нелінійної динамічної системи.

3. Сформульовано визначення поняття механізму припинення цивільних майнових відносин. Механізм правоприпинення розглядається як унормований порядок припинення суб'єктивних цивільних прав (окремих правомочностей), юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому, що здійснюється за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів та інших правових засобів;

4. Встановлено місце механізму правоприпинення в правовому регулюванні цивільних майнових відносин. Кожна стадія правового регулювання забезпечується відповідним правовим механізмом. Зокрема, механізм припинення цивільних майнових відносин забезпечує правове регулювання в стадії правоприпинення і є структурним компонентом механізму правореалізації на етапі правоприпинення у відповідній стадії правового регулювання. Таким чином, механізм правоприпинення треба розглядати як складову механізму правового регулювання цивільних майнових відносин;

5. Визначено елементи структури механізму припинення цивільних майнових правовідносин, до яких віднесено: а) норму права; б) правовідносини; в) юридичну сторону правоприпиняючого юридичного факту (модель, закріплену в нормі права); г) фактичну сторону правоприпиняючого юридичного факту (фактичні обставини – дію або подію); д) юридичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; е) фактичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; є) причинно-наслідковий зв'язок між правоприпиняючим юридичним фактом та його результатом;

6. Сформульовано визначення поняття правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі припинення цивільних майнових відносин. Правоприпиняючі юридичні

факти – це конкретні обставини дійсності, з правовою моделлю яких пов'язано настання результату у вигляді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин у цілому. Їм притаманні такі ознаки: конкретність, індивідуальність, просторова і темпоральна визначеність, об'єктивованість, нормативна формалізованість, консеквентність, інформативність, комбінованість юридичних наслідків, регресивність інформації, припиняючий характер юридичних фактів;

7. Обґрунтовано, що правоприпиняючі юридичні факти можуть розглядатися як відносні стосовно явищ, які вони припиняють. Як правило, юридичні факти розглядаються в аспекті припинення цивільних правовідносин, але вони також можуть припиняти суб'єктивні цивільні права (*cessio*), окремі правомочності, юридичні обов'язки (*delegatio*). У випадках, коли юридичні факти припиняють окремі правомочності учасників цивільних правовідносин, щодо цих правомочностей вони виступають правоприпиняючими, але стосовно інших окремих правомочностей у складі суб'єктивних прав, інших суб'єктивних прав у цілому, юридичних обов'язків або правовідносин, вони можуть бути або правозмінюючими, або правовстановлюючими щодо юридичних результатів, до яких вони призводять;

8. Проведено класифікацію правоприпиняючих юридичних фактів на підставі різних критеріїв. *Залежно від наслідку*: ті, що припиняють суб'єктивні цивільні права, юридичні обов'язки, окремі правомочності, правосуб'єктність, або правовідносини в цілому, або також ті, що призводять до змішаних наслідків; *за характером причинно-наслідкового зв'язку*: з прямим і непрямим (опосередкованим) причинно-наслідковим зв'язком; *за функціональним призначенням*: регулятивні і компенсаційні правоприпиняючі юридичні факти; *за типом правовідносин*: речові і зобов'язальні правоприпиняючі юридичні факти; *за кількістю юридичних наслідків*: мононаслідкові та полінаслідкові; *за формою впливу правоприпиняючого юридичного факту на правові явища*: однорівневі і різнорівневі; *за галузевою належністю*: одногалузеві і суміжні; *за характером впливу на правовий статус учасників правовідносин*: абсолютні і відносні правоприпиняючі юридичні факти; *залежно від темпорального виразу існування правоприпиняючих юридичних фактів*: факти – строки і факти – терміни; *від форми їх прояву*: оформлені і неоформлені тощо.

Правове значення класифікації полягає в розкритті природи правоприпиняючого юридичного факту – настання наслідку у вигляді припинення цивільних правовідносин, суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків.

9. Встановлено функціональне значення правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі припинення цивільних майнових відносин. Систематизація правоприпиняючих юридичних фактів, виділення групи регулятивних і компенсаційних підкреслює їх роль в механізмі припинення цивільних майнових відносин у процесі упорядкування суспільних відносин.

10. Визначено правову природу регулятивних правоприпиняючих юридичних фактів, яке полягає у забезпеченні результативної дії механізму правоприпинення цивільних майнових відносин у стадії правореалізації. Правоприпиняючий юридичний

факт у стадії правореалізації, настання якого є кінцевою точкою існування цивільних майнових правовідносин, забезпечує дію регулятивної функції права.

До регулятивних правоприпиняючих юридичних фактів віднесено: відчуження речі, належне виконання цивільно-правового зобов'язання, приватизація, відмова від права власності, поєднання власника і володільця в одній особі в обмеженому речовому праві, відмова від володіння, встановлення обмежених речових прав (сервітут, суперфіцій, емфітевзис), передання відступного, умови договору, прощення боргу, зарахування зустрічних однорідних вимог, поєднання боржника і кредитора в одній особі, припинення зобов'язань за домовленістю сторін, настання строку.

11. Розкрито юридичну сутність компенсаційних правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин. Характер компенсаційних правоприпиняючих юридичних фактів полягає в компенсації дефекту фактичної або юридичної сторони юридичного факту в стадії правореалізації настанням відповідного наслідку правоприпиняючого юридичного факту задля забезпечення правового інтересу учасника цивільних правовідносин. Компенсаційні правоприпиняючі юридичні факти як елемент механізму припинення цивільних майнових відносин виконують компенсаційну функцію в праві. Правоприпиняючі юридичні факти в стадії правоприпинення є передумовою формування охоронних правовідносин у цивільному праві України.

12. Доведено, що компенсаційні правоприпиняючі юридичні факти забезпечують функціонування відповідного механізму припинення цивільних майнових відносин (при знищенні майна, зверненні стягнення на майно, конфіскації, ревізиції, викупу пам'яток історії та культури, викупу земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю, націоналізації, припиненні права власності на майно, яке за законом не може належати особі, припиненні цивільно-правового зобов'язання на вимогу сторони, новації, неможливості виконання цивільно-правового зобов'язання, смерті фізичної особи тощо).

Перехід від стадії правореалізації до стадії правоприпинення обумовлений настанням фактичних дій, які не відповідають правовій моделі поведінки суб'єктів правовідносин (дефектність юридичного факту), закладеній в другій стадії правового регулювання цивільних майнових відносин. У зв'язку з цим юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту коригується, з урахуванням наявної фактичної сторони правоприпиняючого юридичного факту.

13. Визначено умови дефектності юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин. У зобов'язальних правовідносинах дефект юридичного факту може виникати на будь-якому етапі існування правовідносин у стадії правореалізації, тобто мати місце як у структурі правореалізуючих юридичних фактів, так і правоприпиняючих. В абсолютних правовідносинах дефект виникає переважно в структурі правореалізуючих юридичних фактів.

Удосконалено:

14. Висновок стосовно співвідношення механізмів соціальної дії права, досягнення мети правового регулювання, правового регулювання цивільних майнових відносин та дії норми права. В найбільш загальних рисах вплив права на

суспільні відносини розкривається через механізм правового регулювання; окремі механізми, пов'язані з цим порядком, лише конкретизують механізм правового регулювання цивільних майнових відносин і роблять акцент на деяких його елементах; зокрема, механізм соціальної дії права більш широко розкриває стадію утворення правових моделей (нормотворчості) і поєднує стадії виникнення прав та обов'язків зі стадією правореалізації в стадію дії права. Аналіз механізму досягнення мети правового регулювання дозволяє більш детально розглянути стадію виникнення прав та обов'язків, стадію правореалізації і стадію правоприпинення. В цілому кожен окремий механізм, пов'язаний з впливом права на суспільні відносини, є окремою складовою частиною загального механізму правового регулювання цивільних майнових відносин;

15. Положення про правоприпиняючі юридичні факти як явище правової дійсності, обов'язковими елементами якого є як юридична, так і фактична сторони. Правоприпиняючими юридичними фактами не можуть вважатися обставини дійсності, з якими право не пов'язує настання юридично значимих наслідків, оскільки такий підхід не враховує природи юридичних фактів; юридичним фактом вважається реальна дійсність, в якій відбувається збіг фактичних обставин з їх правовою моделлю (юридичною конструкцією), що призводить до настання визначеного нормою права чи правочинном наслідку;

16. Положення про характер причинно-наслідкового зв'язку між правоприпиняючим юридичним фактом і результатом, до якого призводить його настання. Воля особи на настання наслідків і усвідомлення причинно-наслідкового зв'язку можуть визначати існування юридичних фактів у формі актів або вчинків і впливати на визначення дефектності юридичних актів;

17. Висновки щодо вимог, які ставляться до дійсності правової моделі скасувальної умови правочину, настання якої є правоприпиняючим юридичним фактом. Традиційними умовами її дійсності є: а) неіснування в момент укладення правочину; б) ймовірний характер; в) реальність та відповідність положенням чинного цивільного законодавства України; г) фіксованість.

Дістало подальший розвиток:

18. Положення щодо специфіки наслідків правоприпиняючого юридичного факту: поєднання реальних життєвих обставин і правової моделі може викликати різні юридичні наслідки залежно від об'єктивних обставин і волі сторін, адже не завжди правоприпиняючі юридичні факти можуть викликати ті наслідки, на які спрямована воля сторін цивільних правових відносин;

19. Висновки щодо місця і ролі юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин. Юридичні факти є основним елементом механізму правового регулювання, що забезпечують його результативну дію і динаміку цивільних правовідносин у цілому. Юридичні факти створюють умови для реалізації цивільного правовідношення завдяки комбінації правової моделі поведінки суб'єктів правовідносин із фактичними обставинами дійсності.

20. Положення про фікції в механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин. За загальним правилом місцем настання правоприпиняючого юридичного факту є конкретна місцевість, де відбулася дія або подія, а часом його настання –

конкретний час тієї місцевості, де настав наслідок правоприпиняючого юридичного факту. Як правило, місце настання правоприпиняючого юридичного факту впливає на визначення часу його настання. Фікція щодо місця виконання грошових зобов'язань може призвести до такого явища, як подвоєння місця і часу настання правоприпиняючого юридичного факту. В такому разі місцем виконання цивільно-правового зобов'язання буде вважатися місце проживання двох кредиторів, а якщо вони проживають в різних місцях, то цивільно-правове зобов'язання буде виконуватися одночасно в різних місцях, у зв'язку з чим, можливо, в різний час;

21. Положення стосовно правочинів зі скасувальною умовою. Такий правочин є формою регулювання цивільних майнових правовідносин, припинення яких пов'язується з настанням певного юридичного факту, який на момент укладення правочину ще не існує. Особливість дії механізму правоприпинення зі скасувальною умовою правочину характеризуються тим, що дія зазначеного механізму відтермінується у часі до моменту настання певної обставини, і при цьому не відомо, коли вона настане. Скасувальна умова правочину може бути достатньою та необхідною обставиною припинення прав та обов'язків сторін правочину або частиною фактичного складу, необхідного для такого припинення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, викладені у дисертації, можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження особливостей дії правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві України, а також для дослідження механізмів припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому в речовому та зобов'язальному праві; у правотворчій діяльності – для удосконалення положень чинного цивільного законодавства України, що регулює порядок припинення цивільних майнових правовідносин, а також тих прав і обов'язків, що становлять їх зміст; у правозастосовній сфері – для удосконалення основних напрямків діяльності суду та інших державних органів, уповноважених вирішувати питання про припинення прав, обов'язків або правовідносин учасників цивільного обороту; у навчальному процесі – під час викладення дисциплін «Теорія держави та права», «Цивільне право України» та інших галузевих дисциплін, а також при підготовці підручників, посібників та інших науково-методичних джерел.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

У співавторстві автором опубліковані такі наукові праці: *Частноправовые отношения в условиях глобализации: проблемы теории и практики (часть 1) : коллективная монография / под ред. Р. В. Пузикова. – LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co., Saarbrücken, Germany. 2012. – 472 с. Автором особисто підготовлено главу 5 обсягом 0,9 д. а. (5 %).*

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Одержані в процесі дослідження висновки, узагальнення та пропозиції оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема: Круглому столі «Актуальні проблеми цивільного права», присвяченому пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, м. Харків, 23 грудня 2010 р; Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті проф. В. П. Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства», м. Харків, 25 лютого 2011 р; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства», присвяченій 90-річчю з дня народження В. П. Маслова, м. Харків, 16 березня 2012 р; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання)», м. Київ, 19 жовтня 2012 р; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права», присвяченій 91-річчю з дня народження В. П. Маслова, м. Харків, 15 лютого 2013 р; Міжнародній науково-практичній конференції «Правова доктрина – основа формування правової системи держави», присвяченій 20- річчю Національної академії правових наук України, м. Харків, 20–21 листопада 2013 р; Круглому столі «Сучасні проблеми цивілістики», присвяченому пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, м. Харків, 20 грудня 2013 р. Міжнародній науково-практичній конференції «Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського», м. Одеса, 16 травня 2014 р. тощо.

Результати дисертаційного дослідження схвалені на розширеному засіданні відділення цивільно-правових наук Національної академії правових наук України (19 листопада 2014 року).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження було опубліковано 68 наукових праць: одну індивідуальну монографію, главу в колективній монографії, 41 наукову статтю, з яких 33 вийшли друком у наукових фахових виданнях України та 8 у зарубіжних наукових фахових виданнях, а також тези 25 доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації зумовлена метою та задачами дослідження і складається зі вступу, п'яти розділів, що охоплюють п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 440 сторінок. Список використаних джерел міститься на 42 сторінках та налічує 401 джерело.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, встановлено її мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, охарактеризовано особистий внесок здобувача у працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою дисертації.

Розділ 1 «Механізм правового регулювання і динаміка цивільних майнових правовідносин» складається з трьох підрозділів та присвячений узагальненню стану дослідженості проблеми виникнення, зміни і припинення

цивільних правовідносин у рамках вітчизняної науки цивільного права, а також розгляду механізму правового регулювання цивільних майнових відносин, його елементів, стадій правового регулювання суспільних відносин, які забезпечені дією відповідного механізму.

У підрозділі 1.1. «Доктринальні аспекти виникнення, зміни і припинення цивільних прав і обов'язків: стан дослідженості проблеми» встановлено ступень дослідженості механізму правового регулювання суспільних відносин у контексті загальнотеоретичних проблем права взагалі та питань приватноправової сфери зокрема.

Сьогодні правовідносини, норма права, юридичні факти як фундаментальні категорії приватного права залишені поза увагою вчених-юристів. Такий стан речей не можна вважати індикатором повної та всебічної дослідженості загальноправових питань в праві, адже сам розвиток права, який постійно та безальтернативно супроводжується виникненням, зміною та припиненням суспільних відносин, появою нових та удосконаленням існуючих форм регулювання суспільних відносин, поступово створює нові передумови для наукового аналізу відповідних правових явищ.

Припинення цивільних правовідносин, а також суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків не потрапили до предмета наукових цивільно-правових досліджень. При цьому, проблемні питання динаміки правовідносин фундаментально досліджувались з 50-х по 80-ті роки ХХ століття радянськими вченими юристами – представниками загальнотеоретичного напрямку юриспруденції.

Юридичні факти є однією з центральних проблем виникнення, зміни та припинення цивільних прав і обов'язків. Водночас їх вплив на суспільні відносини обумовлюється чіткою пов'язаністю з не менш фундаментальними елементами правової матерії – нормами права та правовідносинами.

Визначення правової природи юридичних фактів сформувало їх загальне поняття як обставин дійсності, з якими право пов'язує виникнення, зміну або припинення правових явищ. За однією з найбільш розповсюджених класифікацій, юридичні факти, що спричиняють наслідки у формі припинення, зокрема, цивільних прав, обов'язків або правовідносин мають назву правоприпиняючих.

Характерною рисою наукових досліджень проблем цивільних правовідносин є те, що в їх основу покладена майнова складова. У цивільних майнових правовідносинах найбільш чітко простежується динаміка розвитку і сутність правового регулювання суспільних відносин.

Підрозділ 1.2. «Механізм правового регулювання цивільних майнових відносин в забезпеченні динаміки цивільних правовідносин» присвячений дослідженню правової природи механізму правового регулювання цивільних майнових відносин, визначенню його елементів та встановленню особливостей їх взаємодії.

До визначення правової природи механізму правового регулювання цивільних майнових відносин у доктрині цивільного права існує плюралізм підходів. У позиціях вчених юристів, відсутнє єдине бачення змісту механізму правового регулювання, а також елементів, що входять до його складу. Загальновизнаним є мета дії механізму правового регулювання цивільних майнових відносин – впорядкування суспільних відносин, тобто вплив на них для приведення до моделі, передбаченої нормами права.

Враховуючи наведене, механізм правового регулювання цивільних майнових відносин розглядається як система правових засобів, способів та форм, за допомогою яких норма права впорядковує суспільні відносини, задовольняє інтереси суб'єктів права, встановлює та забезпечує правопорядок.

Механізм правового регулювання як багатогранне явище охоплює фрагмент правової матерії, адже його функціонування є неможливим без таких об'єктивних правових елементів як норма права, юридичні факти, цивільні правовідносини тощо, а також суб'єктивних на кшталт правосвідомості, правових стимулів, правових цінностей тощо. У зв'язку з цим, механізм правового регулювання цивільних майнових відносин можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях.

У вузькому розумінні такий механізм зводиться до сукупності об'єктивних явищ правової матерії з урахуванням загальних вимог до суб'єктів цивільного права, які в сукупності забезпечують досягнення мети правового регулювання – належну дію правових моделей і спричинення ними відповідних наслідків. Такими елементами є норма права, юридичний факт, правовідносини, акти реалізації прав та правозастосування.

Широке розуміння механізму правового регулювання суспільних відносин, поглинаючи елементи вузького розуміння, пов'язується, крім того, із супроводжуваними явищами, що виходять за межі суто об'єктивістського інструментального бачення. До них віднесено правосвідомість як об'єкт впливу правового регулювання суспільних відносин, правові цінності, правові ідеали та правові стимули як спосіб досягнення факультативної мети правового регулювання – виховання учасників суспільних відносин або їх стимулювання до здійснення певних дій, утримання від їх реалізації.

Механізм правового регулювання суспільних відносин дозволяє не лише зібрати воедино такі явища правової дійсності як норма права, правовідносини, юридичні факти та інші елементи, що приймають участь в правовому впливі, а й представити їх в працюючому, системному вигляді, що характеризує результативність правового регулювання. За його допомогою досягається матеріалізація мети цивільно-правового регулювання: відповідність фактичного стану регульованих суспільних відносин ідеальним моделям, закладеним у правовій нормі.

У підрозділі 1.3. *«Правоприпинення в механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин»*, враховуючи інструментальний характер явища механізму правового регулювання цивільних майнових відносин, досліджуються стадії правового регулювання, визначається роль відповідного механізму в кожній з них.

Правове регулювання цивільних майнових відносин охоплює три стадії: а) закріплення правових моделей поведінки; б) виникнення права та обов'язків; в) реалізації прав та виконання обов'язків. Саме із останньою стадією відбувається припинення цивільних правовідносин, суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків між їх учасниками.

Перша стадія характеризується початком дії механізму правового регулювання цивільних майнових відносин. Результатом такого процесу є створення норм права, тобто загальнообов'язкових для учасників правовідносин правил поведінки. На

зазначеному етапі створюється юридична сторона юридичних фактів, адже саме норма права визначає, яка дія або подія призводить до закріплених у ній наслідків.

Друга стадія правового регулювання цивільних майнових відносин характеризується виникненням прав і обов'язків у конкретних учасників цивільних відносин на основі дії правових норм. На цій стадії юридичні факти мають місце в правовій дійсності у результаті чого учасники правовідносин набувають цивільних прав або на них покладаються юридичні обов'язки.

Третьою стадією правового регулювання є реалізація прав та виконання обов'язків учасниками цивільних правовідносин. Із завершенням останньої стадії правового регулювання цивільних майнових відносин припиняються права та обов'язки, а також правовідносини. Отже реалізація права вичерпує зміст правовідношення, у результаті чого воно перестає існувати.

Правоприпинення в стадії правореалізації є логічним наслідком правового регулювання цивільних майнових відносин, а правоприпиняючим юридичним фактом є остання обставина, з якою пов'язується вичерпування змісту цивільного правовідношення. Правоприпинення в такому разі є етапом правореалізації. Юридичний факт у цій стадії виконує регулятивну функцію, зміст якої складається із досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин, визначеної сторонами як правовий орієнтир власної поведінки.

Окремою можливою моделлю правового регулювання цивільних майнових відносин є наявність в стадії правореалізації об'єктивних обставин реальної дійсності або суб'єктивних факторів девіантного характеру (дефекти юридичного факту), у зв'язку з цим виникають перешкоди на шляху нормального розвитку відповідних правовідносин, що ускладнюють або взагалі не дають можливості забезпечити реалізацію прав і обов'язків учасників таких правовідносин.

Правове регулювання цивільних майнових відносин, не може забезпечити реалізацію певної правової моделі, закладеної в першій стадії правового регулювання і узгодженої сторонами правовідносин в її другій стадії. Дефектні правовідносини трансформують стадію правореалізації. Її змінює стадія правоприпинення цивільних майнових відносин.

Для цієї стадії характерним є те, що мета правового регулювання цивільних майнових відносин не досягається, зміст укладених між сторонами правовідносин не вичерпується. В стадії правоприпинення змінюється мета правового регулювання, яка була запрограмована сторонами правовідносин при їх укладанні.

Правоприпиняючі юридичні факти як елементи механізму правоприпинення цивільних майнових відносин виконують компенсаційну функцію, яка полягає в синхронізації фактичних і юридичних обставин, які призвели до зміни стадійності в правовому регулюванні, з відповідною правовою моделлю з метою виправлення наявних дефектів або створення передумов для компенсації їх наслідків.

Таким чином, правоприпинення розглядається як сукупність способів та юридичних засобів досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин у виді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин у цілому.

Функціонування права в кожній стадії правового регулювання суспільних відносин забезпечується відповідним механізмом правового регулювання. Такий механізм є інструментальною системою і складається з окремих мікромеханізмів.

Правоприпинення є сферою існування відповідного механізму правового регулювання цивільних майнових відносин – механізму правоприпинення.

Індикатором досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин є функціонування механізму правоприпинення і його логічне завершення у формі спричинення наслідків, які проявляються у припиненні суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, або цивільних правовідносин в цілому.

Механізм правоприпинення завершає дію механізму правового регулювання цивільних майнових відносин.

У **Розділі 2 «Правова природа правоприпиняючих юридичних фактів»**, що складається з трьох підрозділів, визначено поняття та ознаки правоприпиняючих юридичних фактів, встановлено місце правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин.

У *підрозділі 2.1. «Поняття та ознаки правоприпиняючих юридичних фактів»* розкрито властивості правоприпиняючих юридичних фактів, закономірності їх настання й спричинення ними наслідків. Дається поняття правоприпиняючого юридичного факту, розкрито його ознаки.

Правоприпиняючі юридичні факти – це конкретні обставини дійсності, з правовою моделлю яких пов'язано настання результату у виді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин у цілому.

Правоприпиняючим юридичним фактам властиві загальні та спеціальні ознаки. Загальними ознаками правоприпиняючих юридичних фактів є конкретність, об'єктивованість, індивідуальність, просторова і темпоральна визначеність, нормативна формалізованість, інформативність консеквентність. Наведені ознаки характеризують правоприпиняючі юридичні факти як закріплені у нормі права правові моделі, що знайшли матеріалізацію в об'єктивній дійсності (такі, що знаходять відображення в матеріальному світі), існують в конкретному місці та у конкретний час, стосуються конкретних учасників правовідносин, спричиняють наслідки, встановлені нормою права.

Спеціальними ознаками правоприпиняючих юридичних фактів є: припиняючий характер (спричинення наслідків у формі припинення прав, обов'язків або правовідносин тощо), регресивність інформації (припинення правових явищ свідчить про те, що мало місце їх виникнення), комбінованість юридичних наслідків (можливість правоприпиняючих юридичних фактів одночасно спричиняти протилежні наслідки (правоприпинення – правовстановлення).

У *підрозділі 2.2. «Місце і роль правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин»* розкрито характер зв'язку між різними елементами механізму правового регулювання цивільних майнових відносин (норма права, юридичний факт, правовідносини, акти

правореалізації) та встановлено місце і роль правоприпиняючого юридичного факту в такому механізмі.

Усі елементи механізму правового регулювання цивільних майнових відносин пов'язані між собою і перебувають у взаємовпливі, у зв'язку з чим утворюють цілісну та завершену систему. Виключення із зазначеної системи одного з елементів спричиняє наслідок у формі неспроможності функціонування механізму правового регулювання цивільних майнових відносин.

За своєю значимістю в механізмі правового регулювання всі елементи, що входять до його змісту, умовно розташовані у такій послідовності: норма права, юридичний факт, правовідносини, акти правореалізації.

Норма права є основним елементом механізму правового регулювання цивільних майнових відносин, що визначає здатність його існування. Норма права робить суспільні відносини правовими, тобто поширює на них правову матерію. Крім того, норма права визначає, яка обставина є юридичним фактом, що спричиняє визначені нею правові наслідки.

Правоприпиняючі юридичні факти як елемент механізму правового регулювання цивільних майнових відносин є правовим засобом, який опосередковує дію норм цивільного законодавства України. Він є необхідною умовою динаміки цивільних правовідносин.

Цивільні правовідносини є правовим простором, у межах якого виникають, змінюються та припиняються цивільні права та обов'язки. Їх виникнення, розвиток, зміна та припинення є результатом настання правоприпиняючих юридичних фактів.

Правові норми не можуть реалізовуватися без юридичних фактів, а тому і правовідносини не можуть існувати без юридичних фактів. В іншому разі весь механізм правового регулювання цивільних майнових відносин втрачає своє значення.

Особливістю механізму правового регулювання є наявність в структурі цивільних майнових відносин двох основних юридичних фактів – обставин дійсності, одна з яких спричиняє виникнення правовідносин, а друга – їх припинення. Це – вхідний, основоположний (правовстановлюючий) та заключний, вихідний (правоприпиняючий) юридичні факти. Відсутність вхідного юридичного факту унеможливорює виникнення, розвиток та припинення правовідносин узагалі.

Характерним для вхідного юридичного факту є те, що він має місце поза правовими відносинами, оскільки на момент його настання їх ще не існує. Цей юридичний факт ознаменовує їх виникнення. Вихідний юридичний факт знаходиться в межах цивільних правовідносин. З моменту його настання такі відносини припиняються. Знаходження вихідного (правоприпиняючого) юридичного факту поза існуванням правових відносин є неможливим. Правоприпиняючий юридичний факт як невід'ємний елемент механізму правового регулювання цивільних майнових відносин має результатом припинення правових явищ.

У Підрозділі 2.3. «Правоприпиняючі юридичні факти у системі юридичних фактів» наголошується на здатності правоприпиняючих юридичних фактів виступати у ролі різних форм дій або подій в аспекті традиційної класифікації всіх юридичних фактів за ознакою спрямованості волі на настання певних наслідків.

Правоприпиняючі юридичні факти можуть розглядатися у двох аспектах – як, власне, юридичні факти, тобто обставини дійсності, що припиняють цивільні правовідносини, суб'єктивні цивільні права і юридичні обов'язки, а також як властивість певних життєвих обставин, які знайшли своє відображення в моделях, закріплених у нормах права.

В юридичній літературі загальноприйнятою є класифікація юридичних фактів за критерієм характеру правових наслідків (правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі тощо), а також ознак волі до настання відповідних правоприпиняючих наслідків (дії та події).

З точки зору правоприпиняючих юридичних фактів юридичними діями є усвідомлювані дії, в яких воля особи, спрямована на припинення цивільних правовідносин, а також окремих цивільних прав і юридичних обов'язків. Юридичними подіями є обставини дійсності, які хоча і можуть усвідомлюватися особою, проте не залежать від її волі, а тому настають і тягнуть юридичні наслідки незалежно від того, чи бажала цього особа. До подій також належать рефлекторні та автоматичні рухи особи, які перебувають поза її волею і не усвідомлюються нею.

Якщо юридичний факт має форму свідомої вольової дії, то, як правило, його правоприпиняючий характер визначається спрямованістю волі на відповідний результат.

Правоприпиняюча властивість події проявляється в існуванні об'єктивних обставин реальної дійсності, які, в силу нормативної формалізованості, викликають наслідок у виді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин у цілому незалежно від вольової поведінки учасників правовідносин.

Місце і роль правоприпиняючих юридичних фактів у системі юридичних фактів варто визначити як властивість і можливість останніх викликати настання наслідків, встановлених правовою моделлю. Правоприпиняюча властивість притаманна всім формам юридичних фактів у межах їх поділу на юридичні дії та події. У зв'язку з цим всі юридичні факти наведеної класифікації можуть бути правоприпиняючими.

Розділ 3 «Правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин» складається з трьох підрозділів і висвітлює дослідження правової природи механізму правоприпинення, його структури, способів встановлення та фіксації правоприпиняючих юридичних фактів, проведення їх правової класифікації в механізмі правоприпинення.

Підрозділ 3.1. «Загальна характеристика механізму правоприпинення» присвячений встановленню порядку функціонування механізму правоприпинення цивільних майнових відносин, а також дослідженню особливостей взаємодії його елементів.

Основоположними елементами механізму правоприпинення цивільних майнових відносин є норма права, юридичний факт і правовідносини. За наявності зазначених елементів, можливо існування правоприпиняючих юридичних фактів і спричинення ними відповідних наслідків. Разом із цим, на більш структурованому рівні, що дає змогу проаналізувати специфіку функціонування механізму правоприпинення цивільних майнових відносин, такими елементами є: а) норма

права; б) правовідносини; в) юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту (модель, закріплена в нормі права); г) фактична сторона правоприпиняючого юридичного факту (фактична обставина – дія або подія); д) юридичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; е) фактичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; є) причинно-наслідковий зв'язок між правоприпиняючим юридичним фактом та його наслідком.

Механізм правоприпинення розглядається як унормований порядок припинення суб'єктивних цивільних прав (окремих правомочностей), юридичних обов'язків або правовідносин, що здійснюється за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів та інших правових засобів.

Розмежування юридичної та фактичної сторін юридичного факту, а також його наслідків у механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин демонструє вплив права на суспільні відносини і визначає взаємодію юридичної (ідеальної) та фактичної (матеріальної) складових у правовому регулюванні суспільних відносин.

Юридична та фактична сторони правоприпиняючого юридичного факту мають неоднакові форми прояву правоприпиняючого наслідку. Припинення цивільно-правових зобов'язань характеризується наявністю юридичного наслідку правоприпиняючого юридичного факту (припинення цивільних правовідносин, або суб'єктивного цивільного права, юридичних обов'язків). В той же час, фактичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту в цивільно-правовому зобов'язанні може або супроводжувати юридичний наслідок вчиненням певних дій фактичного характеру (*traditio*), або бути відсутнім взагалі (*confusio*).

Правоприпиняючі юридичні факти можуть спричиняти різні наслідки на різних рівнях правової матерії, а тому є відносним правовим явищем. Зокрема певні юридичні факти можуть припиняти окремі права учасників цивільних майнових відносин, однак в той же час не припиняючи самих правовідносин, лише змінюючи їх зміст. У такому разі один і той же юридичний факт буде правоприпиняючим для суб'єктивних цивільних прав і правозмінюючим для цивільних правовідносин.

Права та обов'язки учасників цивільних майнових правовідносин можуть припинятися у прямому та зворотному порядках. При прямому порядку особа втрачає суб'єктивне цивільне право, що тягне за собою припинення юридичного обов'язку. При зворотному припиненні, право припиняється у зв'язку з виконанням відповідним учасником правовідносин своїх обов'язків. Вказане має місце, якщо юридичний обов'язок є видом і мірою належної поведінки, як необхідність здійснити певну дію. В такому разі припинення права є наслідком припинення обов'язку.

Особливість причинно-наслідкового зв'язку між правоприпиняючим юридичним фактом і наслідком, до якого він призводить, полягає в тому, що фактичні дії змінюють правове становище учасників цивільних правовідносин, щодо їх об'єкта. Причина є дією чи подією фактичною, а наслідок – юридичним.

Підрозділ 3.2. «Класифікація правоприпиняючих юридичних фактів в механізмі правоприпинення» присвячено розгляду підстав проведення класифікацій правоприпиняючих юридичних фактів у контексті їх правової природи в механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин.

Усі правоприпиняючі юридичні факти в речовому і зобов'язальному праві входять до підстав припинення речових прав або до підстав припинення зобов'язань. У зв'язку з цим, усі ці правоприпиняючі юридичні факти поділяються автором на три групи.

До першої групи відносять правоприпиняючі юридичні факти в речовому праві. Вона включає в себе три підгрупи: правоприпиняючі юридичні факти, з настанням яких припиняється право власності; правоприпиняючі юридичні факти, наявність яких припиняє обмежені речові права на нерухоме майно; і універсальні для речової сфери правоприпиняючі юридичні факти. Останні припиняють як право власності, так і обмежені речові права.

До другої групи правоприпиняючих юридичних фактів (ті, що мають місце у зобов'язальних правовідносинах) включаються підстави припинення, які можна згуртувати у дві підсистеми: об'єктивні підстави припинення зобов'язань і суб'єктивні підстави припинення цивільно-правових зобов'язань.

До третьої групи правоприпиняючих юридичних фактів відносяться універсальні для речового і зобов'язального права України юридичні факти, тобто такі, які одночасно припиняють як речові права, так і зобов'язальні.

За комплексним підходом до визначення наслідків, до яких призводять правоприпиняючі юридичні факти у цивільних правовідносинах вони поділяються на ті, що припиняють суб'єктивні цивільні права, юридичні обов'язки, окремі правомочності, правосуб'єктність, правовідносини або декілька правових явищ одночасно (змішані юридичні факти).

Правоприпиняючі юридичні факти також можуть бути поділені за причино-наслідковим зв'язком між ним та наслідком, до якого він призводить.

Відносність юридичного факту як явища, здатного спричинити різні наслідки на одному або деяких рівнях правової матерії, змушує розглядати їх роль в механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин у комплексі з іншими правовими явищами. Найближчий наслідок демонструє прямий вплив правоприпиняючого юридичного факту на правову матерію. У свою чергу наступний наслідок (опосередкований) дає змогу простежити весь обсяг впливу юридичного факту на суспільні відносини. Правосуб'єктність може припинитися у наслідок припинення правоздатності. Припинення окремих правомочностей викликає припинення суб'єктивних цивільних прав та юридичних обов'язків, що у свою чергу призводить до припинення цивільних правовідносин.

Залежно від функціонального призначення правоприпиняючі юридичні факти можуть бути регулятивними і компенсаційними. За типом правовідносин, в яких має місце правоприпиняючий юридичний факт, він може бути речовим або зобов'язальним.

За кількістю наслідків – мононаслідкові та полінаслідкові. До мононаслідкових правоприпиняючих юридичних фактів відносяться юридичні факти припиняючого характеру. Під полінаслідковими правоприпиняючими юридичними фактами розуміються життєві обставини, з правовою моделлю яких норма права пов'язує припинення одних правовідносин і виникнення інших.

За галузевою належністю правоприпиняючі юридичні факти можна поділити на одногалузеві та суміжні (багатогалузеві); за формою впливу правоприпиняючого

юридичного факту на правовий статус інших суб'єктів права можна виділити абсолютні і відносні правоприпиняючі юридичні факти тощо.

У підрозділі 3.3. «Встановлення та фіксація правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правоприпинення» висвітлюється природа встановлення правоприпиняючих юридичних фактів, способи встановлення, а також порядок їх використання в практиці правореалізації.

Першою стадією правового регулювання цивільних майнових відносин є закріплення правових моделей поведінки. Її дія завершується встановленням і реалізацією цивільних правовідносин. Отже, юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту закладається вже на першій стадії правового регулювання цивільних майнових відносин. У зв'язку з цим, виникнення правоприпиняючих юридичних фактів у механізмі правоприпинення пов'язується з процесом нормотворення.

Встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві України можна розглядати у широкому і у вузькому сенсі. У широкому розумінні встановлення правоприпиняючих юридичних фактів полягає в процесі нормотворення. У вузькому розумінні встановлення правоприпиняючих юридичних фактів є діяльністю учасників цивільно-правових відносин або компетентних органів, чи установ із дослідження правових явищ. Основною метою цієї діяльності є визначення наявності чи відсутності правоприпиняючих юридичних фактів, їх правової природи, а також наслідків, до яких вони призвели.

Засобами встановлення правоприпиняючих юридичних фактів є всі прийоми, способи та підходи, за допомогою яких правова модель фактичної обставини, з якою пов'язується припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому, закріплюється в нормі права. Таким чином, ймовірне знання перетворюється у достовірне.

Засоби встановлення правоприпиняючих юридичних фактів поділяються на ті, що використовуються на етапі нормотворення, а також ті, що мають пошуково-інформаційно-аналітичний характер. Якщо використання перших є прерогативою компетентних державних органів у процесі створення правових норм, то другі засоби використовуються учасниками процесу правореалізації. До таких засобів відноситься закріплення правових моделей юридичних фактів в умовах договору, тлумачення правочину, кваліфікація і закріплення певних обставин у процесуальних актах суду, в результатах експертних досліджень тощо.

На встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у процесі нормотворення впливає дотримання суб'єктами нормотворення правил нормопроєктувальної техніки, що визначає життєздатність та ефективність механізму припинення цивільних майнових відносин. У свою чергу якість та правильність встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у практиці правозастосування залежить від суб'єктів правозастосування.

Розділ 4 «Регулятивна дія механізму правоприпинення в правовому регулюванні цивільних майнових відносин» містить три підрозділи, в яких розглянуто властивості правоприпиняючих юридичних фактів та особливості функціонування певних механізмів правоприпинення в стадії правореалізації.

У підрозділі 4.1. «Регулятивні правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правоприпинення» систематизовано і досліджено такі правоприпиняючі юридичні факти, в яких наслідком їх настання є досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин, закладеної їх сторонами в стадії правовстановлення (виникнення суб'єктивних цивільних прав і обов'язків).

Функціонування такого механізму правоприпинення досягається за допомогою регулятивних правоприпиняючих юридичних фактів у речових і зобов'язальних правовідносинах. Настанням правоприпиняючого юридичного факту забезпечується регулятивний вплив на правові відносини між сторонами їх належним виконанням.

До таких регулятивних правоприпиняючих фактів треба віднести відчуження, відмову від права власності, приватизацію, поєднання власника і володільця в одній особі в обмеженому речовому праві, відмову від володіння, поєднання боржника і кредитора в одній особі, припинення зобов'язань за домовленістю сторін, належне виконання цивільно-правових зобов'язань, зарахування зустрічних однорідних вимог, встановлення обмежених речових прав (сервітут, суперфіцій, емфітевзис), передання відступного, прощення боргу, сплив строку і умови договору тощо.

Ідеальним правоприпиняючим юридичним фактом у цивільно-правовому зобов'язанні є його виконання. Якщо зобов'язання має тривалий характер, то воно припиняється внаслідок фактичного складу. Моментом його припинення буде вважатися настання останнього правоприпиняючого юридичного факту фактичного складу. В разі, коли цивільно-правове зобов'язання виконується за допомогою однієї дії (одним юридичним фактом), воно припиняється внаслідок виконання цієї дії.

Специфіка дії норм права про час і місце настання правоприпиняючих юридичних фактів полягає в тому, що при сплаті боргу на території іншої країни, ніж країна перебування кредитора, юридичний факт буде вважатися таким, що відбувся в країні перебування кредитора, що свідчить про нетотожність фактичного і юридичного місця настання правоприпиняючого юридичного факту. При виконанні грошового зобов'язання на користь подружжя, яке перебуває в різних державах, вважається, що юридичний факт настав одразу в двох місцях.

Переважно дія механізму правоприпинення цивільних майнових відносин у стадії правореалізації знаходиться під впливом саморегуляції волевою поведінкою суб'єктів конкретних правовідносин. Сторони в договорі диспозитивно визначають умови реалізації прав і обов'язків цивільних правовідносин, метою яких є досягнення очікуваного результату.

Умовами договору можуть встановлюватися окремі механізми правоприпинення цивільних майнових відносин та правові моделі відповідних правоприпиняючих юридичних фактів. Шляхом укладення цивільно-правового договору учасники цивільних правовідносин надають юридичне значення умовам і обставинам об'єктивної дійсності.

Механізм припинення похідних речових прав на майно (обмежених речових прав) має особливості свого функціонування. Вони полягають в тому, що похідні речові права є обмеженням права власності, яке супроводжує річ у цивільному обороті. Наприклад, сервітут не дозволяє власнику використовувати майно на свій

розсуд у повному обсязі. Для сервітуарія, це право, яке дає правові підстави для користування сервітутом. У зв'язку з цим можна стверджувати про обмеження права володіння, розпорядження чи користування майном як елементом припинення однієї з правомочностей права власності.

Правоприпиняючий юридичний факт у таких випадках має подвійний і дворівневий характер. З одного боку (на прикладі сервітуту), окремі правомочності власника щодо користування річчю доповнюється додатковим обтяженням, а по суті, припиняються. Факт встановлення сервітуту між власником і сервітуарієм є правовстановлюючим юридичним фактом, оскільки породжує цивільні правовідносини.

У підрозділі 4.2. «Настання скасувальної умови правочину як різновид правоприпиняючих юридичних фактів» визначається, що правочин зі скасувальною умовою є правовим засобом саморегуляції відносин між учасниками цивільного обороту. Особливість правочину полягає в тому, що його умовами передбачено припинення всіх або певних прав та обов'язків настанням обставин, які не існують на момент укладення правочину.

Особливість функціонування механізму правоприпинення цивільних правовідносин, відповідних суб'єктивних цивільних прав і юридичних обов'язків складають дві обставини. По-перше, правова модель правоприпиняючого юридичного факту у формі скасувальної умови закріплюється сторонами правочину в його умовах. По-друге, скасувальна умова у відповідних цивільних правовідносинах породжує правові наслідки за відтермінованим та ймовірним принципом дії. Припинення відповідних прав та обов'язків сторін договору відтермінується у часі з моменту укладення правочину, і при цьому сторони не повинні мати впевненості в тому, що відповідна обставина настане.

Чинність скасувальної умови визначається її відповідністю таким вимогам: а) скасувальна умова не повинна існувати в момент вчинення правочину; б) настання скасувальної умови повинно мати ймовірний характер; в) обставина, що визначена в правочині як скасувальна умова, має бути реальною і не може суперечити актам цивільного законодавства України, інтересам держави, моральним засадам суспільства; г) скасувальна умова має бути фіксованою.

Фіксованість скасувальної умови означає, що нею можуть бути лише ті обставини дійсності, які зафіксовані на матеріальних носіях (у документах, на відеоплівках, у цифровій формі тощо).

Сторони в умовах правочину передбачають порядок фіксації настання правоприпиняючого юридичного факту. В тому числі встановлюють обов'язкову участь третіх осіб у фіксації відповідного юридичного факту. Такою особою може бути нотаріус. Зокрема, одним із завдань нотаріуса відповідно до Закону України «Про нотаріат» є фіксація фактів, що мають юридичне значення.

Залежно від характеру дій учасників цивільних правовідносин можуть мати місце два моменти настання скасувальної умови – реальний та фіктивний. Реальним моментом настання умови є фактичний час, який відповідає конкретному астрономічному часу і який відбувається в конкретному місці. У випадку недобросовісних дій сторін правочину момент настання скасувальної умови є моментом вчинення таких фактичних дій, які підміняють цю умову, створюючи тим

самим юридичну фікцію. За таких обставин правоприпиняючий юридичний факт у механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин є неповним і фактична його сторона підміняється фікцією. Факт настання скасувальної умови, передбаченої в правочині, замінюється недобросовісною дією відповідної сторони правочину.

Правоприпиняючим юридичним фактом є не скасувальна умова, а факт її настання.

Підрозділ 4.3. «Особливості дії механізму припинення прав та обов'язків учасників правочинів із скасувальною умовою» присвячений дослідженню порядку дії механізму правоприпинення цивільних прав та обов'язків із настанням скасувальної умови правочину.

Причинно-наслідковий зв'язок між скасувальною умовою та наслідком у механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин має формалізований характер. Незалежно від того, яка обставина передбачена як скасувальна, вона призводить до наслідку у формі припинення прав та обов'язків сторін правочину. Цивільні правовідносини припиняються з настанням умови незалежно від того, чи пов'язана вона з передачею речей, виконанням певних робіт чи надання послуг.

Правовий аналіз порядку функціонування механізму правоприпинення зі скасувальної умови дозволяє виділити об'єктивний та суб'єктивний порядок дії такого механізму. Об'єктивне правоприпинення характеризується тим, що цивільні правовідносини припиняються автоматично з моменту настання відповідної умови. При суб'єктивному правоприпиненні настання скасувальної умови це момент, коли особа дізнається або може дізнатися про настання такої обставини.

У **Розділі 5 «Компенсаційна дія механізму правоприпинення в правовому регулюванні цивільних майнових відносин»**, що складається з трьох підрозділів, встановлюється порядок функціонування правоприпиняючих юридичних фактів у разі, коли мета правового регулювання суспільних відносин, закладена в стадії правовстановлення, не може бути досягнута в стадії правореалізації.

Розкривається правова природа дефектності механізму правового регулювання цивільних майнових відносин, окремих його елементів, зокрема юридичних фактів, їх вплив на досягнення мети правового регулювання і формування охоронних правовідносин. Визначено особливості захисту цивільних прав та законних інтересів учасників дефектних правочинів.

У *підрозділі 5.1. «Дефектність в механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин та окремих юридичних фактів»* обґрунтовано, що дефектом юридичних фактів є відсутність всіх необхідних для їх настання умов, у зв'язку з цим фактична або юридична сторона юридичного факту не повністю відповідає його правовій моделі.

Дефекти юридичних фактів можуть виникати на стадії нормотворення та на стадії правореалізації. На стадії нормотворення дефекти виникають у зв'язку з правовою або економічною незабезпеченістю юридичних фактів. У першому випадку мають місце помилки в проектуванні правової норми, у зв'язку з цим виникають явища конкуренції або колізії правових моделей. Вже на першій стадії правового регулювання цивільних майнових відносин (закріплення правових

моделей поведінки) допускаються добросовісні або недобросовісні неточності, що призводять до відповідних наслідків дефектності.

Економічною або політичною незабезпеченістю юридичного факту є побудова таких моделей, які не можуть бути реалізовані в житті в силу економічних, політично-організаційних або інших причин. Юридичний факт не може виникнути в силу неможливості настання його фактичної сторони.

На стадії правореалізації юридичні факти можуть мати дефекти, змістом яких є настання події або вчинення юридично значимих дій, які не відповідають правовій моделі, закріпленій в правочині. Коли для настання наслідку правоприпиняючого юридичного факту необхідна наявність фактичного складу (декількох юридичних фактів) дефектність такого складу визначається дефектністю юридичних фактів, які входять до його складу.

Проявом дефектності юридичних фактів у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин є недійсні та нікчемні правочини.

Всі правочини як юридичні факти в цивільному праві можна поділити на оспорювані, нікчемні, які можна конвалідувати, і нікчемні, які не можна конвалідувати. Сторони дефектного правочину можуть зробити його безспірним (конвалідувати правочин) самостійно або за допомогою суду. Для самостійної конвалідації сторони вчиняють юридичні дії, зміст яких свідчить про їх бажання до настання встановленого правового результату.

У підрозділі 5.2. «Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав учасників дефектних правочинів» присвячено розгляду окремих дефектів правочинів та порядку використання способів захисту прав та законних інтересів їх учасників.

Зміст, форма, мета і суб'єкт є обов'язковими елементами правочину як правоприпиняючого юридичного факту. Відсутність цих елементів або хоча б одного з них призводить до того, що правоприпиняючий юридичний факт не зможе спричинити наслідки, які передбачені правовою моделлю поведінки.

Особливим дефектом юридичного акту є дефект зовнішньої форми і волі правочину при вчиненні удаваних правочинів. У разі встановлення судом факту удаваності правочину, до нього і його наслідків застосовуються вимоги до правочину, який було приховано. Сторони не можуть самостійно обирати модель поведінки і надавати їй обраної форми, якщо законом встановлена спеціальна правова модель для поведінки такого характеру.

Вади змісту юридичного акту не спричиняють його нікчемності. Крім того, вони автоматично виправляються за посередництвом таких механізмів, як аналогія права та аналогія закону, а також за посередництвом звичаїв ділового обороту як джерел права.

Переважає більшість юридичних актів у формі правочинів (у стадії правореалізації, зокрема на етапі правоприпинення), які мають дефекти форми, волі, суб'єкта вчинення можуть бути конвалідовані судом. Їх конвалідація може бути реалізована з мовчазної згоди інших учасників цивільно-правових відносин, зокрема опікунів або піклувальників.

Дефектом юридичного акту у формі правочину, який не можна конвалідувати, є невідповідність такого правоприпиняючого юридичного факту публічному

порядку, якщо він вчиняється з метою, що суперечить інтересам суспільства та держави. Чинне цивільне законодавство України не передбачає механізмів «зцілення» таких правочинів.

За наявності дефектів юридичного факту у формі правочину сторони можуть використати такі способи захисту своїх прав та законних інтересів: визнання правочину недійсним (пункт 2 частини 2 статті 16 ЦК України), повернення в натурі всього отриманого за недійсним правочином (абзац 2 частини 1 статті 216 ЦК України), повернення безпідставно отриманого майна за недійсним правочином (пункт 1 частини 3 статті 1212 ЦК України), застосування наслідків нікчемного правочину (частина 4 статті 216 ЦК України), витребування майна із чужого незаконного володіння (статті 387-389 ЦК України), здійснення захисту права власності від порушень, не пов'язаних із позбавленням володіння (стаття 391 ЦК України) тощо.

При настанні дефектного юридичного факту у формі юридичного вчинку сторони не можуть застосовувати засоби захисту, які використовуються в разі недійсності правочинів, оскільки юридичний вчинок не є юридичним актом. Використання відповідних засобів можливе, коли юридичний вчинок охоплюється сферою конкретного юридичного акту (правочину), тобто є його складовою і вчинений на виконання умов правочину.

Єдиним універсальним засобом захисту прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин з приводу дефектного юридичного вчинку є визнання вчинку як такого, що мав місце в об'єктивній дійсності, або таким, що не відбувався. Для досягнення цієї мети сторони використовують засоби встановлення юридичних фактів.

У *Підрозділі 5.3. «Компенсаційні правоприпиняючі юридичні факти у механізмі правоприпинення»* автор досліджує дію правоприпиняючих юридичних фактів у стадії правоприпинення, порядок їх формування і функціонування.

Унаслідок соціальної девіантності суб'єктів цивільних правовідносин або зовнішньо об'єктивних факторів юридичні факти можуть містити в собі дефект юридичної або фактичної сторони. Наявність дефекту юридичного факту в стадії правореалізації, який не підлягає конвалідації, конфігурує особливий механізм правоприпинення цивільних майнових відносин. Його дія забезпечується за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів у стадії правоприпинення цивільних майнових відносин, яка змінює стадію правореалізації. За допомогою механізму правоприпинення здійснюється компенсування неможливості усунення дефекту юридичного факту, який заважає досягненню мети правового регулювання в стадії правореалізації настанням очікуваного наслідку відповідно до сформованої нової правової моделі поведінки суб'єктів права.

В абсолютних правовідносинах вказана дефектність можлива в структурі переважно правореалізуючих юридичних фактів. У речових правовідносинах право власності має безстроковий характер. Їх мета полягає в підтриманні постійного стану правоволодіння майном. Воно продовжує своє існування доти, доки не виникне цивільно-правове зобов'язання або інші правові обставини.

Реалізація цивільно-правових зобов'язань забезпечується досягненням бажаного правового результату, наслідком якого є припинення його існування належним виконанням (*emptio-venditio*). Дефект юридичного факту, в цьому разі, може виникнути в будь-який час реалізації цивільних правовідносин (на будь-якому етапі в стадії правореалізації). Він може мати місце в структурі правореалізуючих і правоприпиняючих юридичних фактів.

Перехід від стадії правореалізації до стадії правоприпинення обумовлений настанням фактичних дій, які не відповідають правовій моделі поведінки суб'єктів правовідносин, закладеній в другій стадії правового регулювання. Такий елемент правоприпиняючого юридичного факту як його юридична сторона потребує свого коригування, з урахуванням наявної фактичної обставини реальної дійсності. Ця фактична обставина дійсності обумовлює формування нової правової моделі поведінки суб'єктів правовідносин задля досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин.

Так, правова модель поведінки в абсолютних правовідносинах передбачає утримання від виконання дій, які можуть порушити речове право особи. Фактична поведінка особи може або відповідати цій моделі, або не відповідати їй. У першому випадку відбувається реалізація речових правовідносин. В іншому, – неправомірні дії щодо майна власника змушують змінити правову модель поведінки з урахуванням фактичних обставин дійсності.

Систематизовано правоприпиняючі юридичні факти в групу компенсаційних за ознакою їх функціонального призначення. До таких компенсаційних правоприпиняючих юридичних фактів віднесено: звернення стягнення на майно, конфіскація, знищення речі, припинення права власності на майно, яке за законом не може належати особі, реквізиції, викуп пам'яток історії та культури, викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю, націоналізація, смерть фізичної особи, припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін, новація, неможливість виконання цивільно-правового зобов'язання тощо.

Компенсаційна дія механізму правоприпинення цивільних майнових відносин є процесом впорядкування елементів рівнів у системі за рахунок внутрішніх факторів. Не зважаючи на наявність державного примусу (зовнішній фактор впливу на систему) задля забезпечення публічного правового інтересу, дія такого механізму компенсує структурну дефектність правового регулювання внутрішньою самоорганізацією динамічної системи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та вирішено наукову проблему визначення теоретичних і практичних аспектів функціонування механізму припинення цивільних майнових відносин, а також місця і ролі правоприпиняючих юридичних фактів у забезпеченні його результативної дії як невід'ємної складової механізму правового регулювання суспільних відносин.

На основі аналізу наукової літератури, вивчення і узагальнення практики стало можливим сформулювати такі основні теоретичні та практичні висновки:

1. Правове регулювання цивільних майнових відносин має дві моделі свого існування. Перша модель правового регулювання є «класичною», оскільки закладається в основу регулювання суспільних відносин в умовах конформізму.

Стадіями правового регулювання цієї моделі є: закріплення правових моделей поведінки, виникнення цивільних правовідносин, реалізація суб'єктивних цивільних прав та виконання юридичних обов'язків. Етапом правореалізації є правоприпинення.

Друга модель правового регулювання цивільних майнових відносин характеризується тим, що у зв'язку з певними обставинами дійсності, що мають об'єктивний або девіантний характер (дефектність юридичного факту в стадії правореалізації), неможливо забезпечити досягнення мети поведінки учасників правовідносин, визначеної в стадії правовстановлення. Досягнення мети правового регулювання відбувається шляхом впорядкування дефектності юридичних фактів у стадії правоприпинення.

2. Правоприпинення розглядається як сукупність способів та юридичних засобів досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин у виді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або правовідносин у цілому.

3. Кожна стадія правового регулювання цивільних майнових відносин забезпечується дією відповідного механізму. Механізм припинення цивільних майнових відносин розглядається як компонент механізму правореалізації на етапі правоприпинення або забезпечує правове регулювання цивільних майнових відносин у стадії правоприпинення. Механізм правоприпинення необхідно розглядати як складову механізму правового регулювання цивільних майнових відносин;

4. Механізм правоприпинення цивільних майнових відносин є унормованим порядком припинення суб'єктивних цивільних прав (окремих правомочностей), юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому, що здійснюється за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів та інших правових засобів;

5. Дія механізму припинення цивільних майнових відносин опосередковується взаємодією таких елементів досліджуваного механізму правового регулювання, як: а) норма права; б) правовідносини; в) юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту (модель, закріплена в нормі права); г) фактична сторона правоприпиняючого юридичного факту (фактична обставина – дія або подія); д) юридичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; е) фактичний наслідок правоприпиняючого юридичного факту; є) причинно-наслідковий зв'язок між правоприпиняючим юридичним фактом та його наслідком.

6. Правоприпиняючі юридичні факти як необхідний елемент механізму правоприпинення цивільних майнових відносин є конкретними обставинами дійсності, з правовою моделлю яких пов'язано настання результату у вигляді припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків, а також цивільних правовідносин у цілому. Правоприпиняючим юридичним фактам притаманні такі ознаки: конкретність, індивідуальність, просторова і темпоральна визначеність, об'єктивованість, нормативна формалізованість, консеквентність, інформативність,

комбінованість юридичних наслідків, регресивність інформації, припиняючий характер юридичних фактів тощо;

7. Правоприпиняючі юридичні факти в механізмі припинення цивільних майнових відносин є його синтезуючим елементом, який в комбінації з іншими правовими засобами забезпечує динаміку цивільних правовідносин.

Залежно від моделі правового регулювання цивільних майнових відносин порядок формування юридичного факту не є фіксованим. У стадії правореалізації юридична сторона правоприпиняючого юридичного факту впливає на формування його фактичної сторони. У стадії правоприпинення навпаки – фактична сторона правоприпиняючого юридичного факту обумовлює формування його юридичної сторони;

8. Встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у діяльності учасників цивільних правовідносин, спрямоване на визначення природи відповідного юридичного факту (дії або події) та наслідків, до яких він призводить.

Така діяльність полягає у дослідженні можливості відповідної моделі поведінки узгоджуватися з нормативно-визначеними моделями і органічно вписуватися в їхню систему, встановлюючи наслідки, до яких вона призводить. Результатом такого встановлення є закріплення юридичної сторони правоприпиняючого юридичного факту в нормі права.

Договірне встановлення має місце, коли сторони в умовах договору передбачають конкретні правові моделі як юридичну сторону правоприпиняючих юридичних фактів.

9. Правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин припиняють не лише суб'єктивні цивільні права (*cessio*) та правовідносини (*solutio*), а й юридичні обов'язки (*delegatio*) учасників цивільних правовідносин. Конфігурація правоприпинення таких явищ може бути різноманітною, що пов'язано із комбінованістю юридичних наслідків правоприпиняючого юридичного факту (припинення права – виникнення права; припинення права – зміна правовідносин; припинення правомочностей – виникнення правовідносин тощо).

10. Правове регулювання цивільних майнових відносин має на меті досягнення визначеного їх учасниками правового результату в стадії правореалізації. В цій стадії правоприпиняючі юридичні факти, за допомогою відповідного механізму правоприпинення забезпечують настання узгодженого сторонами наслідку в виді правоприпинення.

Досягнення мети правового регулювання цивільних майнових відносин у стадії правореалізації забезпечується регулятивною дією механізму правоприпинення.

11. Такими правоприпиняючими юридичними фактами в речових і зобов'язальних правовідносинах є: відчуження, відмова від права власності, приватизація, поєднання власника і володільця в одній особі в обмеженому речовому праві, відмову від володіння, поєднання боржника і кредитора в одній особі, припинення зобов'язань за домовленістю сторін, належне виконання цивільно-правових зобов'язань, зарахування зустрічних однорідних вимог, встановлення обмежених речових прав (сервітут, суперфіцій, емфітевзис), передання відступного, прощення боргу, сплив строку і умови договору тощо.

12. Цивільно-правовий договір у механізмі правового регулювання цивільних майнових відносин розглядається як інструмент правового регулювання відповідних відносин (правовий засіб саморегулювання), як засіб встановлення правоприпиняючих юридичних фактів, а також як, власне, правоприпиняючий юридичний факт.

У правовому регулюванні цивільних майнових відносин договір забезпечує інтереси учасників цивільних правовідносин, при збереженні властивості бути гнучким у межах механізмів забезпечення балансу інтересів конкретних суб'єктів цивільних правовідносин, суспільства і держави.

13. Виникнення дефекту юридичного факту в стадії правореалізації приводить до неможливості досягнення їх учасниками мети правового регулювання цивільних майнових відносин. Дефектність юридичних фактів у цій стадії змінює модель правового регулювання цивільних правовідносин. Відбувається зміна стадії правореалізації на стадію правоприпинення цивільних майнових відносин.

У стадії правоприпинення проявляється компенсаційна дія механізму правоприпинення, яка полягає в компенсації неможливості усунення дефекту юридичного факту, який заважає досягненню мети правового регулювання в стадії правореалізації настанням очікуваного юридичного наслідку відповідно до прийнятої учасниками цивільних правовідносин правової моделі поведінки суб'єктів права.

14. До таких компенсаційних правоприпиняючих юридичних фактів відносяться звернення стягнення на майно, конфіскація, знищення речі, припинення права власності на майно, яке за законом не може належати особі, реквізиції, викуп пам'яток історії та культури, викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю, націоналізація, смерть фізичної особи, припинення зобов'язання на вимогу однієї зі сторін, новація, неможливість виконання цивільно-правового зобов'язання тощо.

15. Характер компенсаційної дії механізму правоприпинення в абсолютних правовідносинах забезпечується переважно публічно-правовими регуляторами, тоді як для цивільно-правових зобов'язань компенсаційна дія механізму правоприпинення, що має місце внаслідок дефектності юридичних фактів, обумовлена саморегульованою поведінкою учасників відповідних правових відносин.

16. Підстави припинення цивільно-правових зобов'язань, права власності та інших речових прав не тотожні за змістом відповідній назві правоприпиняючих юридичних фактів, закріплених у ЦК України. Вони мають назву певних механізмів правоприпинення цивільних майнових відносин. Це пов'язано з тим, що настання юридичного наслідку правоприпиняючого юридичного факту потребує наявності фактичного (юридичного) складу, функціонуючого як цілісний механізм.

17. Компенсаційна дія механізму правоприпинення цивільних майнових відносин є процесом їх системного впорядкування за рахунок узгодженої взаємодії елементів рівнів. Головним параметром самоорганізації системи є градієнт компенсаційного правоприпиняючого юридичного факту. Результат – поява цивільних майнових правовідносин іншого якісного рівня.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних правовідносин: моногр. / А. В. Коструба. – К. : Ін Юре, 2014. – 376 с.

2. Коструба А. В. Понятие и признаки прерывающих юридических фактов // Частноправовые отношения в условиях глобализации: проблемы теории и практики (часть 1) : коллективная монография (Глава 5) / под ред. Р. В. Пузикова. – LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co., Saarbrücken, Germany. 2012. – С. 92–115.

Статті у фахових наукових виданнях України:

3. Коструба А. В. Правоприпинення як стадія механізму правового регулювання цивільних правовідносин // Вісник академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 142–148.

4. Коструба А. В. Цивільне правовідношення в механізмі правового регулювання // Вісник академії правових наук України. – 2014. – № 1 (76). – С. 112–120.

5. Коструба А. В. Норми права і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання // Право України. – 2011. – № 3. – С. 202–207.

6. Коструба А. В. Правоприпиняюча властивість юридичних фактів у цивільному праві України (в аспекті поділу на дії та події) // Право України. – 2011. – № 6. – С. 161–168.

7. Коструба А. В. Механізм правоприпинення в контексті теорії юридичних фактів (цивілістичний аспект) // Право України. – 2011. – № 10. – С. 199–209.

8. Коструба А. В. Деякі аспекти дефектності правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві // Право України. – 2012. – № 7. – С. 168–174.

9. Коструба А. В. Елементи механізму правоприпинення: цивільно-правовий аспект теорії юридичних фактів // Право України. – 2012. – № 11–12. – С. 287–293.

10. Коструба А. В. Дія механізму правоприпинення зі скасувальної та відкладальної умов правочину // Право України. – 2013. – № 10. – С. 210–217.

11. Коструба А. В. Націоналізація власності в контексті механізму правоприпинення речових відносин // Право України. – 2014. – № 8. – С. 225–233.

12. Коструба А. В. Правові механізми поновлення прав суб'єктів дефектних правочинів // Право України. – 2014. – № 9. – С. 171–178.

13. Коструба А. В. Нормотворчі засоби встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві // Держава і право. – 2011. – № 53. – С. 324–330.

14. Коструба А. В. Деякі питання цивільно-правового делікту як правоприпиняючого юридичного факту // Держава і право. – 2013. – № 59. – С. 226–231.

15. Коструба А. В. Поняття юридичних фактів та їх ознаки в цивільному праві України // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 168–171.

16. Коструба А. В. Наслідки правоприпиняючих фактів у цивільному праві України // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 147–151.

17. Коструба А. В. До питання особливостей зарахування зустрічних вимог як правоприпиняючого юридичного факту в зобов'язальній сфері // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 194–197.

18. Коструба А. В. Прощення боргу як правоприпиняючий юридичний факт у цивільному праві // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 158–161.

19. Коструба А. В. До питання про одностороннє припинення зобов'язань як однієї з форм правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 204–207.

20. Коструба А. В. Ознаки правоприпиняючих юридичних фактів // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 2. – С. 9–12.

21. Коструба А. В. Пошуково-інформаційно-аналітичні засоби встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – №7. – С. 7–10.

22. Коструба А. В. Мета і причинно-наслідковий зв'язок у механізмі правоприпинення майнових цивільних правовідносин // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 11. – С. 64–67.

23. Коструба А. В. Виконання зобов'язання як правоприпиняючий юридичний факт у зобов'язальній сфері // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 2. – С. 91–95.

24. Коструба А. В. До питання про особливості механізму припинення зобов'язання в силу правоприпиняючого юридичного факту – передання відступного // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 3. – С. 3–5.

25. Коструба А. В. Аналогія права та закону як фактична фікція і спосіб «оздоровлення» механізму правоприпинення // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 11. – С. 6–9.

26. Коструба А. В. Цивільні правовідносини і правоприпиняючі юридичні факти в механізмі правового регулювання // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. – 2010. – т. 23 (62) № 2. – С. 89–96.

27. Коструба А. В. Правоприпиняючі юридичні факти у правовідносинах сервітуту // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. – 2011. – т. 24 (63) № 2. – С. 96–103.

28. Коструба А. В. До питання недійсності та протиправності правоприпиняючих юридичних фактів у формі правочинів // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. – 2012. – т. 25 (64) № 1. – С. 57–62.

29. Коструба А. В. Класифікація правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві України // Вісник господарського судочинства України. – 2011. – № 6. – С. 121–127.

30. Коструба А. В. Нетипові приклади класифікацій правоприпиняючих юридичних фактів у цивільному праві України // Вісник господарського судочинства України. – 2012. – № 1. – С. 84–90.

31. Коструба А. В. До питання закріплення правових моделей правоприпиняючих юридичних фактів в умовах цивільно-правового договору // Вісник господарського судочинства України. – 2012. – № 5. – С. 79–82.

32. Коструба А. В. Строки як правоприпиняючі юридичні факти в майновій сфері цивільного права // Вісник господарського судочинства України. – 2012. – № 6. – С. 156–162.

33. Коструба А. В. Правова природа судового рішення в контексті теорії правоприпинення // Вісник господарського судочинства України. – 2014. – № 1. – С. 158–163.

34. Коструба А. В. Процесуальні засоби встановлення правоприпиняючих юридичних фактів // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2012. – № 4. – С. 83–88.

35. Коструба А. В. Окреме провадження як форма встановлення правоприпиняючих юридичних фактів у цивільних правовідносинах // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 1(10). – С. 134–142.

Статті в зарубіжних наукових фахових виданнях:

36. Kostruba A. Right-depriving juridical facts in the servitude legal relationships // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. – 2014. – Vol. 2. – № 6. – p. 29–32.

37. Коструба А. В. Понимание правопрекращающих юридических фактов с точки зрения оснований прекращения права собственности: гражданско-правовой аспект // Вопросы правоведения. – 2013. – № 5 (21). – С. 141–156.

38. Коструба А. В. Функции юридических фактов в механизме правового регулирования имущественных отношений // Нотариус. – 2011. – № 5. – С. 22–26.

39. Коструба А. В. К вопросу о механизме правопрекращения в гражданском праве // Право.by. – 2013. – № 3 (23). – С. 51–56.

40. Коструба А. В. Недостатки формы и содержания сделки как дефекты правопрекращающего юридического факта, а также особенности защиты гражданских прав и законных интересов ее участников // Право и Государство: Теория и практика. – 2013. – № 6 (102). – С. 48–53.

41. Коструба А. В. Цель правопрекращающей сделки как определяющее условие наступления ее последствий // Правовое государство: теория и практика. – 2014. – № 1 (35). – С. 48–54.

42. Коструба А. В. К вопросу о завершении срока как правопрекращающего юридического факта и его действия в механизме правопрекращения // Вестник Башкирского государственного университета. – 2013. – № 3. т. 18. – С. 924–927.

43. Коструба А. В. К вопросу о правопрекращающих юридических фактах в обязательственной сфере и понятия прекращения обязательств // Наука и бизнес: пути развития. – 2013. – № 2 (20). – С. 82–87.

Матеріали наукових конференцій:

44. Коструба А. В. Передбаченість нормою права і стимулювання як ознаки юридичних фактів в цивільному праві // Верховенство права: історія, теорія, практика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22 грудня 2010 р.). – К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2011. – С. 125–126.

45. Коструба А. В. Регресивно-прогресивний відтінок деяких правоприпиняючих юридичних фактів // Актуальні проблеми цивільного права :

матеріали «Круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Ч. Н. Азімова, 23 грудня 2010 р. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2011. – С. 76–78.

46. Коструба А. В. Акти реалізації юридичних прав і обов'язків як елемент механізму правового регулювання // Теорія і практика застосування чинного вітчизняного і міжнародного законодавства в сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 12–13 лютого 2011 р.). – О. : у 3-х ч. – О.: ГО «Причорноморська фундація права», 2011. – Ч. 1. – С. 28–29.

47. Коструба А. В. Поняття способів і засобів досягнення мети механізму правового регулювання суспільних відносин // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті В. П. Маслової, 25 лютого 2011 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Кроссруд, 2011. – С. 206–208.

48. Коструба А. В. «Встановлення» правоприпиняючих юридичних фактів // Актуальні проблеми цивільного права: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті О. А. Пушкіна, 13–14 травня 2011 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Кроссруд, 2011. – С. 129–132.

49. Коструба А. В. Класифікація правоприпиняючих юридичних фактів // Сьомі юридичні читання: матеріали Міжнар. наук. конф., 19–20 травня 2011 р. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – С. 382–383.

50. Коструба А. В. Юридичні вчинки: особливості і деякі проблеми визначення місця в класифікації юридичних фактів // Римське право і сучасність : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 28 травня 2011 р.). – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 91–94.

51. Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі правореалізації // Проблеми державотворення і правотворення в умовах модернізації України: Зб. матеріалів Всеукраїнської наук. конф. молодих вчених, присвяченої 20-й річниці незалежності України (16 червня 2011 р., м. Київ) / Відп. ред. д-р політ. наук В. П. Горбатенко. – К. : Інститут держави і права ім. В. І. Корецького НАН України, 2011. – С. 12–14.

52. Коструба А. В. Воля в діях і подіях: цивільно-правовий аспект // Актуальні питання реформування правової системи України: зб. наук. ст. за матеріалами VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 17–19 червня 2011 р. / уклад.: З. В. Журавська, Т. Д. Климчук, Н. М. Коритнюк, С. С. Савич, – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2011. – С. 187–189.

53. Коструба А. В. Поєднання боржника і кредитора в одній особі як правоприпиняючий юридичний факт у зобов'язальній сфері // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 10 листопада 2011 р. – К. : Алерта, 2012. – С. 243–245.

54. Коструба А. В. Рішення суду як правоприпиняючий юридичний факт у цивільному праві // Актуальні проблеми юридичної науки: Зб. тез Міжнар. наук. конф. «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.): у 4-х ч. – Ч. 3. – Хмельниц. : Вид-во Хмельниц. ун-ту управління та права, 2011. – С. 213–216.

55. Коструба А. В. До питання причинно-наслідкового зв'язку між юридичним фактом і наслідком, який він викликає, або моделі механізмів правоприпинення // Актуальні проблеми правовідносин в приватній сфері : матеріали «Круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, 23 грудня 2011 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Юрайт, 2012. – С. 63–66.

56. Коструба А. В. До питання про правоприпиняючі юридичні факти у сфері права спільної власності // Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького: зб. наук. праць / Київський ун-т права НАН України; [редкол. : Шемшученко Ю. С., Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В. та ін.]. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2012. – С. 227–229.

57. Коструба А. В. До питання форм ліквідації юридичної особи як правоприпиняючого юридичного факту // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслової, 16 березня 2012 р. / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Право, 2012. – С. 172–175.

58. Коструба А. В. Деякі особливості механізму припинення прав за посередництвом строків позовної давності // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні. Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., 26 квітня 2012 р., – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2012. – С. 178–180.

59. Коструба А. В. Набувальна давність в системі правоприпиняючих юридичних фактів цивільного права // Актуальні питання юридичної науки – 2012.: Зб. доповідей та статей Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Актуальні питання юридичної науки – 2012» (м. Львів, 26 квітня 2012 р.) – Л. : Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2012. – С. 73–73.

60. Коструба А. В. Деякі особливості припинення права як наслідку правоприпиняючого юридичного факту // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання). Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. у двох томах, Київ, 19 жовтня 2012 р. – К. : ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – Т. 1. – С. 124–128.

61. Коструба А. В. Визнання обставин такими, що мали місце, як форма встановлення правоприпиняючих юридичних вчинків у цивільних правовідносинах // Актуальні проблеми науки і практики цивільного, житлового та сімейного права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 91-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслової (Харків, 15 лютого 2013 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», Нац. акад. прав. наук України, Харк. обл. осередок всеукр. громад. орг. «Асоц. цивілістів України». – Х. : Право, 2013. – С. 114–116.

62. Коструба А. В. Деякі форми дефектності правоприпиняючих юридичних фактів в цивільному праві // Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 16–17 лютого 2013 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 67–70.

63. Коструба А. В. Дефектність правоприпиняючих юридичних вчинків у цивільних правовідносинах // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. тез наук. доп. за матеріалами IX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих

учених, 22–23 березня 2013 р. / Уклад. К. В. Антонюк, Л. І. Кекіс, С. О. Малишко, А. М. Сур'як. – Луцьк: ПП Петринка А. Ю., 2013. – С. 223–225.

64. Коструба А. В. Правочин як правоприпиняючий юридичний факт та умови його чинності // Цивільне законодавство: система, міжгалузеві зв'язки, шляхи вдосконалення. Матеріали Міжнар. цивіл форуму. Київ, 25–26 квітня 2013 р. – К. : ТОВ «Білоцекривдрук», 2014. – С. 262–264.

65. Коструба А. В. Елементи механізму правоприпинення: цивільно-правовий аспект теорії юридичних фактів // Правова доктрина – основа формування правової системи держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20 – річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листопада 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 405–409.

66. Коструба А. В. Нікчемний правочин як правоприпиняючий юридичний факт та його наслідки // Сучасні проблеми цивілістики : матеріали «Круглого столу», присвяч. пам'яті проф. Чингізхана Нуфатовича Азімова, 20 грудня 2013 р. / Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, НДІ правознавства. – Х. : б. в., 2014. – С. 96–100. – Бібліогр. : С. 99–100.

67. Коструба А. В. Наслідки правоприпиняючих юридичних фактів у формі недійсних правочинів та визнання їх законом // Актуальні проблеми приватного права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 92-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова, 28 лютого 2014 р. / Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, Нац. акад. прав. наук України, Харк. обл. осередок всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Х. : [б. в.], 2014. – С. 144–147.

68. Коструба А. В. Класифікація юридичних фактів в окремих механізмах правоприпинення // Четверті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 травня 2014 р.) / упоряд. та відповід. ред. І. С. Канзафарова; Одес. Нац. Ун-т ім. І. І. Мечнікова. – О. : Астропринт, 2014. – С. 33–37.

АНОТАЦІЇ

Коструба А. В. Юридичні факти в механізмі припинення цивільних майнових відносин. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена вирішенню проблеми визначення механізму правоприпинення цивільних майнових відносин, його елементів, значення кожного з них у процесі припинення суб'єктивних цивільних прав, юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому, а також встановлення особливостей дії правоприпиняючих юридичних фактів у ньому.

Механізм правоприпинення розглядається як унормований порядок припинення суб'єктивних цивільних прав (окремих правомочностей), юридичних обов'язків або цивільних правовідносин у цілому, що здійснюється за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів та інших правових засобів.

Встановлюється, що механізм правоприпинення є невід'ємною частиною стадій правореалізації, в якій, за допомогою правоприпиняючих юридичних фактів, забезпечується регулятивна дія права на суспільні відносини. Крім того, в стадії правоприпинення, за допомогою відповідних правоприпиняючих юридичних фактів має місце компенсаційна дія відповідного механізму цивільних майнових відносин.

Проведено науковий аналіз підстав та порядку припинення речових прав, обов'язків чи правовідносин, а також підстав припинення зобов'язань в контексті їх функціонального значення в механізмі правоприпинення цивільних майнових відносин.

Ключові слова: юридичні факти, цивільні правовідносини, механізм правового регулювання, правоприпинення, механізм припинення цивільних майнових відносин.

Коструба А. В. Юридические факты в механизме прекращения гражданских имущественных отношений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака Национальной академии правовых наук Украины. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена разрешению проблемы определения механизма правопрекращения гражданских имущественных отношений, установлению его элементов, значения каждого из них в процессе прекращения субъективных гражданских прав и юридических обязанностей либо гражданских правоотношений в целом, а также установлению особенностей действия правопрекращающих юридических фактов в нем.

Автор определяет правопрекращающие юридические факты как конкретные обстоятельства действительности, с правовой моделью которых связано наступление последствий в виде прекращения субъективных гражданских прав, юридических обязанностей, а также гражданских правоотношений в целом.

Разграничение юридической и фактической стороны юридического факта, а также его последствий в механизме правопрекращения гражданских имущественных отношений демонстрирует влияние права на общественные отношения и определяет взаимодействие правовой (идеальной) и фактической (материальной) составных в правовом регулировании общественных отношений.

Сформулированы общие и специальные признаки правопрекращающих юридических фактов.

Общими признаками правопрекращающих юридических фактов являются конкретность, объективированность, индивидуальность, пространственная и

темпоральная определенность, нормативная формализованность, информативность и консеквентность.

К специальным относятся: прекращающий характер, регрессивность информации, комбинированность юридических последствий.

Обосновано, что правопрекращающие юридические факты могут рассматриваться как относительные, в зависимости от явлений, которые они прекращают. Как правило, юридические факты рассматриваются в аспекте прекращения прав и правоотношений, но они также могут прекращать и юридические обязанности. В случаях, когда юридические факты прекращают отдельные правомочия субъективных гражданских прав участников правоотношений, касательно указанных правомочий они выступают как правопрекращающие, но по отношению к иным правомочиям в составе субъективных гражданских прав, субъективным гражданским правам в целом, гражданским обязанностям или правоотношениям, они могут быть как правоизменяющие, так и правоустанавливающие, в зависимости от правовых последствий, к которым они приводят.

Механизм правопрекращения гражданских имущественных отношений рассматривается как унормированный порядок прекращения субъективных гражданских прав (отдельных правомочностей), юридических обязанностей либо гражданских правоотношений в целом, осуществляемых с помощью правопрекращающих юридических фактов и иных правовых средств.

В качестве элементов механизма правопрекращения рассматривается: норма права; правоотношение; юридическая сторона правопрекращающего юридического факта; фактическая сторона правопрекращающего юридического факта; фактические последствия правопрекращающего юридического факта; юридические последствия правопрекращающего юридического факта, а также причинно-следственная связь между правопрекращающим юридическим фактом и его последствием. Юридические факты являются таким элементом механизма правового регулирования гражданских имущественных отношений, которые определяют динамику правоотношений.

Правопрекращающие юридические факты в механизме прекращения гражданских имущественных отношений определяют его динамику. Будучи цепью юридических фактов с прямой и непрямой причинно-следственной связью, каждый из них является следствием одного юридического факта и одновременно основанием наступления иного.

Механизм правопрекращения является неотъемлемой частью этапа правопрекращения в стадии правореализации, в которой, с помощью правопрекращающих юридических фактов, обеспечивается регулятивное воздействие права на общественные отношения. Такими правопрекращающими юридическими фактами в вещном и обязательственном праве являются: отчуждение вещи, надлежащее исполнение обязательств, приватизация имущества, отказ от права собственности, прощение долга, зачет встречных однородных требований, объединение должника и кредитора в одном лице, прекращение обязательств по договоренности сторон, истечение срока, передача отступного и др.

В стадии правопрекращения, с помощью соответствующих правопрекращающих юридических фактов имеет место компенсационное действие механизма правопрекращения гражданских имущественных отношений (уничтожение имущества, обращение взыскания на имущество, конфискация, выкуп памятников истории и культуры, выкуп земельных участков по причине общественной необходимости, реквизиция, национализация, прекращение права собственности на имущество, которое по закону не может принадлежать лицу, невозможность исполнения обязательств, новация, прекращение обязательства по требованию стороны, смерть физического лица, ликвидация юридического лица и др.).

Проведен научный анализ оснований и порядка прекращения вещных правоотношений, а также оснований прекращения гражданско-правовых обязательств в контексте их функционального назначения в механизме правопрекращения гражданских имущественных отношений.

Ключевые слова: юридические факты, гражданские правоотношения, механизм правового регулирования, правопрекращение, механизм прекращения гражданских имущественных отношений.

Kostruba A. V. Legal facts in mechanism of civil property relations termination. – Manuscript.

Dissertation for Doctor of legal Sciences degree, specialty 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. – The F. G. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Business of National Academy of Law Sciences of Ukraine. – Kiev, 2015.

The research is devoted to the consideration of issues of legal nature of right deprivation legal facts, mechanism of regulation of property civil relations and mechanism of legal termination of civil rights, responsibilities, relationships and legal capacity.

The definitions of right deprivation legal fact, mechanism of legal regulation and mechanism of legal termination are proposed. The scientific analysis of the grounds and the procedure of termination of material rights, responsibilities and relationships, as well as grounds for termination of obligations are conducted. The author researches the grounds for classifications of right deprivation legal facts and defines their place in mechanism of regulation of property civil relations and mechanism of legal termination.

It is understood, that the mechanism of legal termination of property relations in integral part of stages in which, through legal termination legal facts provided regulatory action law on social relations. In addition, under legal termination, through appropriate legal facts is a compensatory effect of the mechanism of civilian property relations.

The scientific analysis of the reasons and the suspension of real rights, responsibilities and relationships, as well as grounds for termination obligations.

Keywords: legal facts, civil legal relations, civil legal mechanism of legal regulation, mechanism of legal termination of property relations.

Свідоцтво про Державну реєстрацію фізичної особи – підприємця
Серія ВОО № 866503

Підписано до друку 17.02.2015
Формат 60 x 90 ¹/₁₆. Папір офсетний № 2.
Друк трафаретний.
Ум. друк. арк. 1,9 арк.
Тираж 150 прим. Замовлення № ____

Віддруковано в міні-типографії ФОП Степаненко А.О.
02660, м. Київ, вул. М. Раскової, 11Б.
тел.: (044) 223-29-39, E-mail: 2238179@ukr.net, www.1-a.com.ua